

УДК 330.341

ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

ОСТАПЕНКО Вікторія Миколаївна

к.е.н., викладач кафедри управління фінансовими послугами

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Viktorija.ostapenko@m.hneu.edu.ua

Анотація. Запропоновано сукупність факторів впливу на дебіторську заборгованість підприємств енергетичного комплексу України, що дозволяє визначити стан дебіторської заборгованості підприємства та визначити напрями управління дебіторською заборгованістю з метою зменшення обсягів витрат, збільшення прибутку та покращення фінансового стану підприємства. Групування підприємств за кластерами дає змогу для підприємства позиціонувати серед інших підприємств енергетичного комплексу України та визначати перспективи покращення своєї діяльності.

Аннотация. Предложено совокупность факторов влияния на дебиторскую задолженность предприятий энергетического комплекса Украины, что позволяет определить состояние дебиторской задолженности предприятия и определить направления управления дебиторской задолженностью с целью уменьшения объемов расходов, увеличения прибыли и улучшения финансового состояния предприятия. Группировка предприятий по кластерам дает возможность для предприятия позиционировать среди других предприятий энергетического комплекса Украины и определять перспективы улучшения своей деятельности.

Ключевые слова: *дебиторская задолженность, предприятие, кредитная политика, кредитоспособность, система скидок, контрагент.*

Постановка проблеми. Управління фінансами, зокрема оборотними активами, є найважливішою сферою діяльності будь-якого суб'єкта ринкового господарства, а його невід'ємною складовою виступає дебіторська заборгованість. Сучасний фінансовий стан підприємств характеризується зростанням дебіторської заборгованості в структурі їх активів, що призводить до уповільнення платіжного обороту. Тому, на сьогодні найбільш важливими проблемами, рішення яких повинно сприяти покращенню фінансового стану підприємства, є розроблення системи управління дебіторською заборгованістю, визначення її оптимальних термінів та обсягів, що дасть змогу підприємствам контролювати ситуацію та призведе до зменшення не лише дебіторської заборгованості, а й видатків на її утримання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, які у своїх роботах займалися питаннями управління дебіторською заборго-

ваністю, можна відзначити таких науковців, як В.С. Белозерцев [1], О. В. Димченко [2], А. В. Максимова [3], Н. М. Новікова [4], М. А. Оніщенко [5], Е. А. Савченко [6], К. С. Салига [7], А. В. Тірінов [8], І. В. Фарінович [9], О. Є. Федорченко [10] та інші.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемі управління дебіторською заборгованістю та застосуванню методів багатовимірного статистичного аналізу для оцінки фінансово-економічної діяльності підприємства, все ж виникає необхідність у виявленні факторів впливу на дебіторську діяльність підприємств енергетичного комплексу України та їх розподілу на групи відповідно до факторів впливу, що дозволить визначити напрями управління дебіторською заборгованістю та надати практичні рекомендації щодо покращення їх фінансового стану.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення факторів впливу на процес управління дебіторською заборгованістю підприємств

енергетичного комплексу України за ключовими показниками та їх розподіл на групи відповідно до факторів впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження.
На основі аналізу літературних джерел, присвя-

чених досліджуваній проблемі, була сформована сукупність показників, які характеризують дебіторську заборгованість підприємства, наведені у табл.1.

Таблиця 1

Значення первісних показників для визначення впливу факторів на управління дебіторською заборгованістю підприємств енергетичного комплексу України

Підприємство	Рік	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Питома вага дебіторської заборгованості в активах	Питома вага кредиторської заборгованості в пасивах	Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості
ПАТ «Харківська ТЕЦ-5»	2013	2,15	3,29	0,32	0,55	0,59
	2014	5,17	0,66	0,18	0,42	0,43
	2015	5,91	0,59	0,21	0,55	0,38
ПАТ «Миколаївська ТЕЦ»	2013	2,41	4,18	0,55	0,56	0,98
	2014	4,02	3,64	0,55	0,75	0,73
	2015	3,17	2,66	0,47	0,63	0,73
ПАТ «Дніпродзержинська» ТЕЦ	2013	0,69	0,89	0,72	0,95	0,76
	2014	0,76	0,75	0,77	0,99	0,78
	2015	0,51	0,47	0,8	0,42	1,89

Для забезпечення коректності результатів факторного аналізу обрано 3 підприємства енергетичного комплексу за період 2013-2015 роки, що дозволило сформуванню вхідну матрицю, що відповідає вимогам застосування факторного аналізу, а саме – перевищення удвічі кількості спостережень над кількістю досліджуваних ознак.

В результаті дій в програмному комплексі STATGRAPHICS Centurion, кількість факторів

визначається величиною накопиченої дисперсії: достатнім вважається значення накопиченої дисперсії, яке є вищим за 70%. За результатами факторного аналізу відібрано 2 фактори: неповернення дебіторської заборгованості та фінансування діяльності за рахунок кредиторської заборгованості, що пояснюють дисперсії 95,74 % мінливості досліджуваного процесу, а 4,26 % пояснюються іншими факторами. Результати факторного аналізу наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Показники адекватності факторного аналізу впливу факторів на управління дебіторською заборгованістю підприємств енергетичного комплексу України

Фактор	Загальна дисперсія, %	Накопичена дисперсія, %
Неповернення дебіторської заборгованості	66,15	66,15
Фінансування діяльності за рахунок кредиторської заборгованості	29,59	95,74

Як свідчить дані табл. 2, фактори дають достатньо вагомий вклад. Вони пояснюють відповідно 66,15 та 29,59 % мінливості, а загалом основні фактори пояснюють 95,74 % загальної

дисперсії показників, що досліджуються. Отже, такі високі значення поясненої загальної мінливості свідчать про те, що факторний аналіз дозволив на рівні 95,74 % спільності представити

первісні змінні, які відбивають стан дебіторської заборгованості підприємств, двома незалежними складовими. Для економічної інтерпретації скла-

дових розглянемо значення їх вагових коефіцієнтів. Структура факторів, тобто, склад показників, що увійшли до кожного з них, наведено в табл. 3.

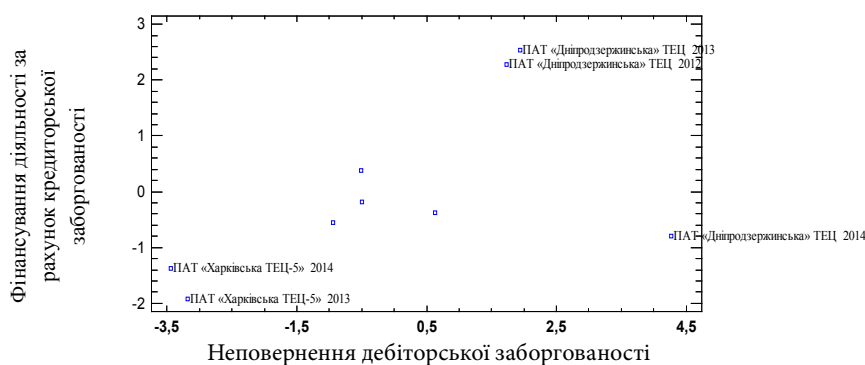
Таблиця 3

Результати проведеного факторного аналізу впливу факторів на управління дебіторською заборгованістю підприємств енергетичного комплексу України

Показник	Неповернення дебіторської заборгованості	Фінансування діяльності за рахунок кредиторської заборгованості
Одз	-0,8580	-0,3906
ДЗ/А	0,8767	0,4472
КЗ/П	0,09297	0,9909
ДЗ/КЗ	0,9454	-0,2955

Оскільки навантаження фактора на показник являє собою коефіцієнт кореляції між ними, то доцільно визначати фактор за навантаженнями, які мають значення більш ніж 0,70 (див. табл. 2). Як свідчать дані таблиць 2-3, найбільшу значимість має фактор неповернення дебіторської заборгованості, що пояснює 66,15 % загальної дисперсії. У самому факторі найбільшу вагу (більш 0,70) мають показники: коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Одз – навантаження становить - 0,86), питома вага дебіторської заборгованості в активах (ДЗ/А – навантаження становить 0,88) та співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (ДЗ/КЗ – навантаження становить 0,95).

Значний рівень пояснювальної мінливості та високі навантаження першого фактору на зазначені показники свідчать, що для аналізованих підприємств означені характеристики є головними у виникненні дебіторської заборгованості. До другого фактору увійшов показник питома вага кредиторської заборгованості в пасивах, з навантаженням 0,99. Для підтвердження викладених вище припущень доцільно за визначеними факторами впливу на заборгованість підприємств розглянути діаграму розсіювання підприємств у просторі двох перших факторів, яку представлено на рис. 1.

Рис. 1. Розсіювання підприємств енергетичного комплексу України у просторі відібраних факторів впливу на дебіторську заборгованість

Тісне угруповання досліджуваних підприємств у просторі двох перших факторів, які було визначено за допомогою факторного моделювання (див. рис. 1), свідчить, з одного боку, про наявність загальних тенденцій у формуванні їх заборгованості, а з іншого – про різний стан означених факторів: з рис. 1 видно, що явно від-

окремлюються ПАТ «Дніпродзержинська ТЕЦ». З даного аналізу дебіторської заборгованості можна говорити, що факторний аналіз важливий для характеристики стійкого фінансового стану конкретного підприємства. Також можна припустити, що певні особливості у формуванні рівня заборгованості мають підприємства, що

характеризуються середніми значеннями отриманих змінних.

Відповідно до визначених факторів впливу на дебіторську заборгованість підприємств енергетичного комплексу України постає завдання їх класифікації для відстеження тенденцій та змін впливу факторів. За наявності значної кількості ознак, що характеризують економічні об'єкти, завдання їх класифікації може бути вирішено методами кластерного аналізу. При цьому аналізовані об'єкти розглядаються у просторі їх ознак та у часі. Застосування кластерного аналізу дозволяє класифікувати досліджувані об'єкти з ураху-

ванням ознак, що відбивають сутність, природу об'єктів. У нашому разі до таких об'єктів відносяться підприємства, дебіторська заборгованість яких характеризуються факторами (складовими), що були виявлені за результатами факторного аналізу. Угрупування підприємств за рівнем впливу факторів, що визначають дебіторську заборгованість, представлено на рис. 2. Досліджувані підприємства утвори три кластери: до першого кластеру потрапили ПАТ «Харківська ТЕЦ-5», до другого – ПАТ «Миколаївська ТЕЦ», а Дніпродзержинська ТЕЦ утворила третій кластер, про свідчать дані рис. 2.

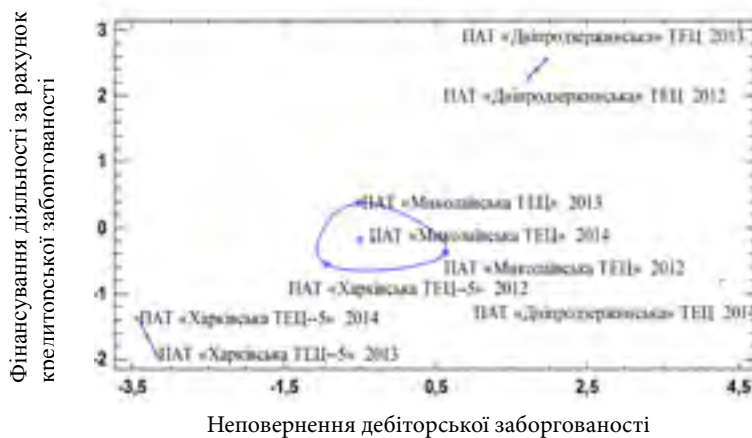

Рис. 2. Розсіювання підприємств у просторі факторів впливу на дебіторську заборгованість

За результатами групування можна стверджувати, що всі підприємства мають стабільний у часі рівень дебіторської заборгованості, про свідчить те, що вони розподілились за окремими кластерами. Найнижчий рівень неповернення дебіторської заборгованості має ПАТ «Харківська ТЕЦ-5», проте і фінансування діяльності за рахунок кредиторської заборгованості є також найнижчим. ПАТ «Дніпродзержинська ТЕЦ» має високі рівні неповернення дебіторської заборгованості, а в 2014 році і низький рівень фінансування діяльності за рахунок кредиторської заборгованості, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства та потребує перегляду кредитної політики підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті проведення факторного аналізу показників дебіторської заборгованості, були виявлені фактори, що впливають на дебіторську заборгованість підприємства, а саме неповернення дебі-

торської заборгованості та фінансування діяльності за рахунок кредиторської заборгованості. Також було проведено групування підприємств за відібраними факторами впливу та визначено, що стан дебіторської заборгованості є стабільним для кожного з підприємств енергетичного комплексу України, проте ПАТ «Дніпродзержинська ТЕЦ» потребує перегляду політики щодо управління дебіторською заборгованістю для зниження рівня неповернення дебіторської заборгованості та поліпшення загального фінансового стану підприємства. Із зростанням розміру дебіторської заборгованості виникає потреба в її управлінні. У сучасних умовах господарювання розробка ефективного управління дебіторською заборгованістю є одним із ключових питань у вирішенні завдань підприємства з позиції забезпечення належного рівня фінансової безпеки та досягнення позитивних результатів у фінансовому оздоровленні.

Список використаних джерел

1. Белозерцев В. С. Удосконалення організаційно-методичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств оптової торгівлі / В. С. Белозерцев // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2013. – № 5. – С. 93–98.
2. Димченко О. В. Управління дебіторською заборгованістю підприємств ЖКГ: особливості функціонування / О. В. Димченко, К. Ю. Демченко, К. Ю. Чуєва // *Комунальне господарство міст. Сер. : Економічні науки*. – 2015. – Вип. 125. – С. 19–26.
3. Максимова А. В. Методичні та практичні аспекти аналізу дебіторської заборгованості підприємства / А. В. Максимова, В. В. Філіпенко // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2014. – № 6. – С. 95–99.
4. Новікова Н. М. Управління дебіторською заборгованістю торговельного підприємства: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. / Новікова Н. М. – К. : КНЕУ, 2008. – 24 с.
5. Оніщенко М. А. Теоретичні основи управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств в сучасних умовах господарювання / М. А. Оніщенко, Н. Г. Сейсебаєва // *Економіка. Фінанси. Право*. – 2016. – № 11. – С. 21–23.
6. Савченко Е. А. Кластерный анализ как метод управления дебиторской задолженностью организации / Е. А. Савченко // *Концепт*. – 2013. – № 12. – С. 126–130.
7. Салига К. С. Покращення фінансового стану підприємств шляхом управління дебіторською заборгованістю / К. С. Салига, Ю. В. Нестеренко // *Економіка та держава*. – 2016. – № 12. – С. 65–67.
8. Тирінов А. В. Дебіторська заборгованість підприємства: специфіка і сутність / А. В. Тирінов // *Причорноморські економічні студії*. – 2016. – Вип. 9(2). – С. 112–116.
9. Фарінович І. В. Формування моделі управління дебіторської заборгованості торговельних підприємств на засадах факторингу / І. В. Фарінович // *Інтелект XXI*. – 2015. – № 5. – С. 115–121.
10. Федорченко О. Є. Актуальні проблеми управління дебіторською заборгованістю на підприємстві / О. Є. Федорченко // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2015. – № 21. – С. 60–63.